

Марија Стефановић
Драгана Поповић

О (О)СРЕДЊЕМ У СИСТЕМУ ОЦЕНЕ: КОГНИТИВНОСЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА РЕЧИ КОЈЕ ОЗНАЧАВАЈУ ОСРЕДЊОСТ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ*

У раду се анализирају речи и изрази који се у савременом руском језику употребљавају за квалификацију објеката лоцираних између супротних крајева скале оцене, пошто њена средина није систематично описана као део језичке слике света. Метод укључује анализу значења и унутрашње форме основних речи за изражавање осредњости и њихових синонима, као и анализу фразеолошких израза. Резултати истраживања указују на чврсту везу са појмовним метафорама типичним за концептуализацију негативне оцене и на знатно мању разноврсност језичких средстава у поређењу са онима који се користе за опис крајева скале. Осредњост се готово увек посматра као лоша и непожељна особина.

Кључне речи: осредњост, скала оцене, руски језик, језичка слика света.

In this paper we analyze the words and expressions meaning *mediocre* which are used in the modern Russian language to qualify objects located between opposite ends of the rating scale, since it has not been systematically described as an element of linguistic worldview. The method includes the analysis of the meaning and internal form of basic words for expression of mediocrity and their synonyms, as well as the analysis of phraseological expressions. The results of the research indicate a strong connection with the cognitive metaphors used to conceptualize the negative evaluation and a significantly smaller variety of linguistic means compared to those used to describe the extremities of the rating scale. Mediocrity is almost exclusively perceived as a negative quality.

Key words: mediocrity, rating scale, Russian language, linguistic worldview.

1. Увод. Ранија истраживања речи за изражавање позитивне и негативне оцене и вредности у руском и српском језику, заснована на когнитивно-семантичкој анализи лексикографских извора (Стефановић 2022), показала су да се посебно вредни подаци о фрагментима језичке слике света (ЈСС) као одразу начина осмишљавања неког сегмента ванјезичке стварности и његовог изражавања преко лексичких јединица добијају из унутрашње форме речи (рус. *внутренняя форма слова*¹), која често открива мотивацију не

---

* Рад под насловом *О (о)средњем у систему оцене: когнитивносемантичка анализа речи средњег и посредственог у руском језику* изложен је на 13. међународном скупу *Сусрећ култура*, одржаном 2. децембра 2024. године на Филозофском факултету у Новом Саду.

Овај рад финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација на основу Уговора о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада запослених у настави на акредитованим високошколским установама у 2025. години. бр. 451-03-137/2025-03 од 27.01.2025. године.

¹ Унутрашња форма речи има велики значај посебно за когнитивносемантичку анализу вишезначних речи. Она се у савременим лингвистичким истраживањима поима нешто

само за примарну номинацију, већ и за ширење значења речи на различите денотате. У когнитивној етнолингвистици која се бави описом ЈСС важно место заузима и истраживање синонима (Бартмињски 2011: 56–57), што говори о њиховом значају за добијање информација о различитим врстама знања повезаног са објектима или појмовима названим речју чије значење се описује и објашњава. Когнитивносемантичка анализа елемената синонимских низова открива суштину веза између различитих речи и једног појма на који се оне односе, и на тај начин указује на њихове заједничке одлике, заслужне за могућност да се користе као синоними. Ове одлике често се односе на различите аспекте појма који могу бити извори за ширење значења применом механизма метафоре, метонимије итд., а посебно су занимљиви случајеви када се овим методом утврди постојање дубоке и разгранате мреже која појмове повезује и на нивоу културе. На пример, у истраживању више речи за изражавање позитивне и негативне оцене (Стефановић 2022; Стефановић 2023; Стефановић 2023) уочено је да језик, између осталог, указује и на различите начине вербалног и визуелног промовисања оног што се оцењује као позитивно, као и да се оно што је негативно оцењено склања из фокуса пажње (неговорењем о њему или физичким уклањањем из видокруга), што сведочи о специфичном укореењем начину понашања чланова језичко-културне заједнице.

Метод који се у оваквом истраживању примењује подразумева трагање за подацима из језичког система и ванјезичке стварности који су утицали на избор речи или конструкција чија функција је да објекат назову или квалификују, било да се ради о примарној или о секундарној номинацији. С обзиром на то да лексикографи посебну пажњу посвећују формулацијама значења, ЈСС се тако реконструише и на основу детаљне анализе језичких јединица употребљених за дефинисање у репрезентативним експланаторним речницима. У обзир се узимају и илустративни примери који се тамо наводе, јер они често посредно указују на ситуације у којима се анализиране речи употребљавају. На основу њих могу се разумети и конотације које се најчешће не наводе експлицитно у речничком чланку. Укрштање ових података са материјалом из етимолошких речника, речника фразеологизама и других извора омогућује добијање јасније слике која о неком елементу ванјезичке

другачије него у радовима А. А. Потеење (Потеења 1993: 74), који је схвата као „етимологическое значение, которое тоже есть форма, но только внутренняя”. У вези са тим треба напоменути и да руски термин *внутренняя форма слова* представља превод термина В. фон Хумболта *innere Sprachform*, о чему пише и А. А. Зализњак (Зализњак 2006: 46–47), истичући да Хумболт унутрашњу форму језика сматра сведочанством духа народа који се манифестује у језичком систему и тако утиче на његов спољашњи облик. У савременим истраживањима унутрашња форма речи представља за изворне говорнике транспарентну слику или идеју које су у основи семантичке мотивације. Говорници разумеју да постоји значењски елемент који је заједнички за објекат из ванјезичког света (назван датом речју) и других објеката на које се она може применити. Дакле, практично се повезује свеукупност особина које се односе на неки објекат (и постоје у енциклопедијском знању припадника културно-језичке заједнице) са његовим именом, а оно се онда примењује и на друге, по некој од потенцијално многих особина, њему сличне нове објекте. У овом истраживању анализа унутрашње форме речи (у коју спада и анализа њеног морфемског састава) највише је допринела јасном увиду у начине на које говорници изражавају оцену у језику.

стварности постоји у ЈСС – увек условљеној културом народа који говори одређеним језиком.

У раније спроведеним истраживањима различитих речи за оцену у руском и српском језику – *хороший, плохой, отличный, одличан, лош* (СТЕФАНОВИЋ 2022; СТЕФАНОВИЋ предато за објављивање; СТЕФАНОВИЧ 2023; STEFANOVIĆ 2023) установљено је неколико елемената који су се понављали у резултатима анализе било у вези са наведеним речима, било са њиховим синонимима², а повезани су са појмовним метафорама тако да се може претпоставити постојање, условно речено, кровне метафоре типа ДОБРО ЈЕ ВИДЉИВО / УПАДЉИВО: 1) објекти који се позитивно оцењују истичу се указивањем на повећане димензије (рус. *высокопробный*, срп. *величансџивен*), а они који се оцењују као негативни – на смањене (рус. *малогодный*, срп. *није дорасџао*); 2) позитивно оцењени објекти квалификују се речима које говоре о постављању на прво место (рус. *первоклассный*, срп. *џрворазредни*) и тако чине објекат видљивијим (рус. *видный*, срп. *виђен*), а негативно оцењени – на мање видљиво или последње (рус. *третьесортный*, срп. *џоследње класе*); 3) позитивно вредновани објекти разликују се од других истоврсних (рус. *отличный, необыкновенный*, срп. *одличан, изванредан*). Осим тога, понавља се и начин понашања према објекту који се сматра добрим или лошим, и он је представљен у унутрашњој форми речи на следећи начин: оно што се истиче добрим квалитетом често је предмет разговора, о њему се зна, чује, може служити као пример који треба следити (рус. *знаменитый*, срп. *чувен, уљеган*), а што је лоше – игнорише се, понекад чак до степена негације његове егзистенције (рус. *никакой*, срп. *никакав*), склања се од очију јавности (рус. *завалиющий, неприглядный*) или се од њега уклања поглед (рус. *отвратительный*, срп. *одвраџан*). На крају, установљено је да се позитивна оцена може изразити и помоћу асоцирања на појмове с позитивном конотацијом (рус. *божественный, удачный, прекрасный*; срп. *божансџивен, џенијалан, мајсџорски*), а негативна – на оне са негативном (рус. *говенный, дрян*, срп. *срање, џубре*).

Циљ овог истраживања је да употребом наведеног метода опише ситуацију на средини скале оцене у руском језику, поредећи исту врсту података која је коришћена у истраживањима њених супротних полова – позитивног и негативног³, да добијене резултате упореди са раније уоченим принципима концептуализације у систему речи за изражавање оцене, као и да прецизира локацију (о)средњег у односу према крајевима скале. Наиме, у радовима најзначајнијих истраживача система оцене у руском језику, Н. Д. Арутјунове (Арутјунова 1987) и Е. М. Вольф (Вольф 2002) истиче се да је центар скале оцене померен према позитивном полу, односно да је норма истовремено и полазна тачка у односу на коју се оцењује⁴ и циљ којем се тежи. Ово је чини другачијом у односу на скале у науци или техници, где постоји јасно одређена „нула” према којој се нешто позиционира као позитивно или негативно,

² Закључци су засновани на унутрашњој форми речи које се даље наводе као примери, или на речима које се користе за њихово дефинисање у анализираним корпусима.

³ Уз додатак фразеолошког материјала.

⁴ Појам норме и нормалности у руском и српском језику са аспекта ЈСС биће истраживани у наредном периоду.

што не изненађује јер ЈСС одсликава начине на које човек „наивно” тумачи и разуме свет око себе⁵, а оцена спада у системе које је осмислио према својој мери и потребама.

Изворе из којих је ексцерпиран корпус чине репрезентативни експланаторни речници руског језика из 19. (*Толковый словарь живого великорусского языка* – даље: Далъ) и 20. века (*Словарь русского языка в четырех томах* у редакцији А. П. Јевгењеве – даље: МАС, *Большой толковый словарь русского языка* у редакцији С. А. Кузњецова – даље: БТС, *Толковый словарь русского языка* С. И. Ожегова и Н. Ј. Шведове – даље: ОЖЕГОВ, *Большой универсальный словарь русского языка* В. В. Морковкина и др. – даље: БУС), речници синонима (*Словарь синонимов русского языка. Практический справочник* З. Ј. Александрове – даље: ССАл и *Словарь синонимов русского языка* у редакцији Л. Г. Бабенко – даље: ССБаБ), речници фразеологизма (*Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник* А. К. Бирих и др. – даље: СРФ, *Словарь фразеологических синонимов русского языка* В. П. Жукова и др. – даље: СФС, *Фразеологический словарь русского литературного языка* А. И. Фјодорова – даље: ФЕДОРОВ). Преводни еквиваленти преузети су из *Руско-српског речника* у редакцији Б. Станковића – даље: Станковић.⁶ Све дефиниције за поједине речи и изразе преузете су из МАС, осим ако другачије није наведено у тексту.

2. АНАЛИЗА ЛЕКСИКОГРАФСКИХ ДЕФИНИЦИЈА ОСНОВНИХ РЕЧИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ‘ОСРЕДЊИ’ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ. Речи *средний* и *посредственный* вишезначне су у руском језику и користе се и за изражавање оцене. *Средний* се на српски преводи као ‘1. средњи; 2. средњи, просечан; 3. осредњи, просечан’ (Станковић 818), а *посредственный* као ‘осредњи, просечан, незнатан’ (Станковић 613). Јасно је да су обе руске речи (као и српски преводни еквиваленти *средњи* и *осредњи*) изведене од корена *сред-*, који је прасловенског порекла и односи се на нешто што се налази између двају крајева или унутар нечега.

У Даљевом речнику запажа се разлика у објашњавању значења придева *с(е)редний* у зависности од тога да ли се тиче употребе у областима где је потребна прецизност одређивања средине или просека, као што су математика или економија, или се ради о употреби у свакодневном животу, где она није неопходна⁷. Придев *посредственный* код Даља најпре се наводи у значењу ‘посредан’, а потом и са значењем оцене (квалитета): „средний по качеству, ни большой, ни малый; не лучший, и не худший”. Уочава се да Далъ (о)средњи квалитет не супротставља „обичним” речима за општу позитивну и негативну оцену, *хороший* и *плохой*, него облицима који указују на повишен степен присуства особине – компаративом (или суперлативом) *лучший*

⁵ О наивној слици света која може да се разликује од научне и логичне писао је и Апре-сјан (Апресјан 1995а: 57; 1995б: 38).

⁶ Неки од наведених лексикографских извора доступни су у онлајн формату и за њих се наводе адресе сајтова, без указивања на страницу изворног штампаног речника на којој се подаци налазе. Уколико је коришћен материјал других речника наведено је у тексту.

⁷ „Въ общежитиѣ, все что между крайностями, хотя бы и не строго въ срединѣ ... одинъ изъ среднихъ, близкій къ срединѣ”. Напомена: овде и даље унутар цитата из речничких чланака истицање је наше (М. С. и Д. П.).

и *худший*⁸, што би се могло тумачити и као ширење зоне која је обухваћена значењем придева *посредственный* на скали оцене.⁹

Придев *средний* и у 20. и 21. веку односи се уопштено на нешто што је у средини. На оцену се односи само једно, треће од четири значења наведена у МАС¹⁰: „ни хороший, ни плохой, ничем не выдающийся, рядовой, посредственный”, али подаци из дефиниција за преостала три значења посредно дају важне податке за поимање фрагмента ЈСС који се односи на систем оцене. Само значење наведено као четврто по реду захтева прецизност приликом одређивања оног што се назива средњим, и дефинише се као „полученный делением суммы нескольких величин на их количество; обычный, типичный для данной группы явлений”. У овако формулисаном исказу јасно је да се у процесу одређивања средине за неке објекте захтева математичка тачност, што *средне* позиционира на нулу замишљене или стварне скале са обележеним подеоцима. За концептуализацију осредњости као елемента система за изражавање оцене, без обзира на то што се конкретно значење (чији најадекватнији превод на српски јесте ‘просечан’) везује за научну, а не за наивну слику света, важно је што се у другом делу дефиниције уведе појмови уобичајености (*обычный*) и типичности (*типичный*). Преостале три дефиниције не подразумевају потребу за тако прецизним позиционирањем средње¹¹. Дакле, подаци из речничког чланка указују да се у језичкој свести оно што се квалификује придевом *средний* најчешће само приближно лоцира између двеју крајности (у буквалном или метафоричном смислу), а да је само у научном погледу на свет релевантно тачно одређивање средине. У случају када се значење везује за оцену, јасно је само да се објекат по квалитету налази негде између позитивног и негативног краја замишљене скале.

У 20. веку основно значење придева *посредственный*, првог синонима код дефинисања речи *средний* са значењем оцене у МАС, постаје оно које се односи на оцену. У МАС је оно наведено као прво: „Невысокий по качеству, не очень хороший, средний, заурядный”¹², а у једнотомним речницима Ожегова и БТС као једино значење. Док се код Даља најпре указује на позиционирање осредњег између очигледних екстрема – крајева скале (*большой / малый* и *лучший / худший*), у МАС се користи конструкција са негацијом и речју за исказивање позитивне оцене, али уз прилог са значењем високог степена: „не очень хороший”. Исто се запажа и у Даљевом тумачењу значења примера *посредственное знание, ученье*, које он дефинише као „пониже

⁸ У неким лексикографским изворима (МАС, Ожегов) указује се на то да *лучший* и *худший* могу да имају значење и компаратива, и суперлатива. У МАС се као прво наводи значење суперлатива, а у Ожегов – компаратива.

⁹ Ово се доводи у везу са чињеницом да придев *хороший* може и сам да означава норму, односно нулу на скали.

¹⁰ Идентичан редослед значења и веома сличне дефиниције дају се у БТС.

¹¹ Посебно се ово односи на друго значење, јер било који од потенцијално више објеката у свакодневном животу може се сматрати средњим у односу на скаларне величине: „промежуточный по своим признакам, свойствам между двумя крайними величинами (между большим и малым, высоким и низким, тяжелым и легким и т. п.)”. Употреба придева *крайний* овде је слична по функцији употреби суперлатива *лучший* и *худший* код Даља.

¹² Друго се, као и код Даља, односи на оно што је посредник у нечему.

изряднаго” ‘ниже од одличног’.¹³ Дакле, осредње се не пореди са „само” добрим, већ са оним што је боље од њега, са изванредним или одличним, што нулу на замишљеној скали оцене не позиционира на средини, него више према позитивном полу.¹⁴

И употреба придева са негацијом у изразу *невысокий по качеству*, забележеном у МАС, директно указује на концептуализацију осредњег као супротстављеног добром, које се изражава метафором типичном за позитивну оцену: ДОБРО ЈЕ ВИСОКО/УСМЕРЕНО КА ГОРЕ.

3. АНАЛИЗА СИНОНИМА ЗА ОСНОВНЕ РЕЧИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ‘ОСРЕДЊИ’ И ЕЛЕМЕНАТА СИНОНИМСКИХ НИЗОВА СА ДОМИНАНТАМА *СРЕДНИЙ* И *ПОСРЕДСТВЕННЫЙ*. Материјал који пружају синоними посебно је драгоцен јер се преко унутрашње форме речи откривају начини концептуализације осредњости. У корпус анализираних синонима за *средний* и *посредственный*, поред синонимских низова у којима су наведене лексеме доминанте¹⁵, укључене су и речи *заурядный* и *обыкновенный* помоћу којих се дефинишу *средний* и *посредственный* у основним лексикографским изворима. Фразеолошки изрази који су дати у оквиру синонимских низова анализирају се у посебном одељку.

Значење речи *заурядный*¹⁶ у МАС објашњава се као „ничем не выделяющийся, обыкновенный; посредственный”, без директног изношења позитивног или негативног става према објекту. Међутим, корен *ряд* (срп. ‘ред’), према Фасмеру (3: 536), повезан је са редом, уређеношћу, али и линијом. Концептуализација оног што се означава речју *заурядный* базира се на слици објекта који стоји у реду са другим сличним предметима и ничим не привлачи пажњу.¹⁷ Употребљена конструкција *ничем не выделяющийся* експлицитно указује на неиздвајање из групе, неистичање, односно на остајање оног што се овим придевом квалификује изван фокуса или у другом плану, што није типично за позитивно оцењене објекте.

И придев *обыкновенный*, употребљен у дефиницији за *заурядный*, указује на исти начин виђења објекта који се њиме квалификује: код Даља се

¹³ Више о оцени у школском систему говори се у закључку.

¹⁴ С обзиром на то да се придев *посредственный* добија од именице *посредственность*, важан податак је и да се она у савременом говорном језику употребљава са негативном конотацијом и дефинише у МАС као „бесталаный, ничем не выдающийся человек” (слична формулација користи се и у речнику Ожегова: „посредственный, бездарный человек”), а у ССАЛ се за синонимски низ са овом доминантом упућује на синонимски низ *бездарность*, што такође недвосмислено указује на негативан однос према објекту који се квалификује уз помоћ речи са кореном *-сред-*.

¹⁵ Синонимски низови у ССАЛ: *Средний* 1. середний (устар. и прост.). 2. см. посредственный. 3. см. заурядный. *Посредственный*, средний, второстепенный, второсортный, второразрядный, средней руки; не очень, так себе, не ахти какой, непервоклассный, не бог весть (или не бог знает) какой (разг.); не ахтительный (прост.); средственный (устар.) / в знач. сказ. не ах, не фонтан (разг.); ССБаб: *Посредственный*, второразрядный, второсортный, средний, разг. второстепенный, разг. неважнецкий, разг. неважный, разг. непервоклассный, разг. плоховатый. *Невысокий по качеству*, не лучший по своим достоинствам, свойствам. Даље у тексту не наводе се подаци о стилској маркираности.

¹⁶ Користи се за дефинисање придева *посредственный*. На српски се *заурядный* преводи као ‘осредњи, просечан, обичан’ (Станковић: 237).

¹⁷ Подаци о пореклу самог придева *заурядный* не односе се директно на оцену, па се овде не наводе.

указује на то да се ради о нечему што је уобичајено¹⁸, свакидашње, распрострањено, или веома једноставно: „почти всегдашній, бывающий большею частью, сплошь и рядомъ; || простой, обиходный, или немудрый”. Као антониме на крају чланка Даль наводи „исключительный, особенный, изъ ряду вонъ”, директно супротстављајући обичност изванредном, а не „само” добром. Веома слична дефиниција је и у МАС: „1. Распространенный, повсеместно, постоянно встречающийся, наблюдаемый; обычный. || Такой, как всегда. 2. Ничем не примечательный, не выделяющийся среди других; обычный. || Обыденный, повседневный. 3. Как составная часть названий некоторых наиболее распространенных видов растений и животных”. Дакле, оно што је *обично* представљено је суштински као део фона, што значи да се ничим посебним не издваја из масе истих или сличних објеката и не привлачи пажњу. У ССБаб доминанта синонимског низа *обыкновенный*¹⁹ (у којем се, између осталог, налазе и речи *посредственный* и *средний*), дефинише се на следећи начин: „не заслуживающий внимания, ничем особенным не выделяющийся среди других”. Идеја о томе да нешто треба да буде *достойно* пажње, да је *заслужи* да би било примећено изражена је у дефиницијама за придев *замечательный*, који се уз негацију користи за одређивање значења придева *обыкновенный* и код Даља, и у МАС: „примѣчательный, замѣчательный, достойный вниманья, примѣчанья” (Даль), „заслуживающий внимания; замечательный” (МАС). Употреба истакнутих речи упућује на изразито позитиван однос према објекту. Имплицитно, уколико се нешто квалификује речју која је са наведеном у синонимском односу уз негацију, логично је да се посматра као нешто што не треба позитивно вредновати.

Елемент синонимског низа у ССБаб који кореном *плох-* ‘лош’ директно указује на везу осредњости са негативним ставом према њему је придев *плоховатый*²⁰, а употреба префикса *не-* уз корен који носи позитивну конотацију представља још један начин који се у језику користи за изражавање негативног става о осредњости: у истом речнику забележени су синоними *неважный* и *неважнецкий*.

Синоним *не очень* (ССАл) указује на непостојање разлога да се нешто истакне на било који начин. Прилог *очень*, раније споменут у вези са дефинисањем речи *посредственный*, има значење ‘веома јако, врло’ (Станковић 515), а руски експланаторни речник Т. Ф. Јефремове²¹ израз *не очень* објашњава као „не в сильной, не в высокой степени; не особенно”. У сваком случају, употреба овог прилога указује да се ради о нечему што се издваја интензитетом или количином, а негација га своди на обичност. Дакле, концептуално се и овај синоним супротставља појмовним метафорама типичним за изражавање позитивне оцене, и може се формулисати као (О)СРЕДЊЕ ЈЕ НЕУПАДЉИВО.

¹⁸ Приликом дефинисања речи *средний* уводи се појам обичности (*обычный*), што је етимолошки и семантички непосредно повезано са *обыкновенный* (в. ФАСМЕР 3: 111, 112); у МАС се *обычный* дефинише преко *обыкновенный*.

¹⁹ ССБаб: *обыкновенный*, заурядный, неприметный, непримечательный, обычный, посредственный, простой, рядовой, средний, *книжн.* ординарный.

²⁰ Суфикс *-оват-* има значење смањеног присуства особине изражене кореном придева.

²¹ <<https://www.efremova.info/word/ochen.html>> 5.7.2025.

Логика да оно што је осредње не треба да буде у центру пажње примењује се и на бројне елементе синонимских низова у ССБаб, где се указује на непостављање објеката на истакнуто, односно прво место, које је резервисано за оно што се сматра високо позитивно вреднованим: *второстепенный, второсортный, второразрядный, непервоклассный*²².

4. ФРАЗЕОЛОШКИ ИЗРАЗИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ОСРЕДЊЕГ. У корпусу фразеологизама руског језика забележени су облици у којима се директно користе лексеме са кореном *с(е)ред-*, али бројни су и други начини изражавања осредњости посредним путем, употребом другачијих језичких средстава – комбинацијом негације са речима са позитивном конотацијом, или унутрашњом формом речи која открива концептуалну везу са смањеним димензијама у односу на оно што се перципира као добро.

У фразеологизму *середина* (*серѣдка, серединка*) *на половину* (*на половинку, на половинке*) (СФС 346) оно што се оцењује као недовољно изражено, или чији квалитет је нижи од пожељног, квалификује се конструкцијама у којима се понављањем речи са готово истим значењем указује на његову „двоструку” визуелну неистакнутост („сакривањем” објекта у средину средине), а тиме и на безначајност²³. И илустративни пример који аутори дају уз изразе указује на то да оцена није позитивна²⁴. Порекло изрза *средней руки*, присутног и у ССАл, објашњава се тиме да се *рука* некада употребљавала као мера за дужину, а затим је реч проширила значење на исказивање величине уопште (рус. *размер*). У складу с тим, предмети различитих димензија могли су бити *большой, средней* или *малой руки*. Ови изрази постепено су добили додатну компоненту ‘квалитетет’: *большой руки* (прве класе, највишег квалитета), *средней руки* (средњег квалитета) (СРФ 501, 504). Дакле, јасно се види да се оно што је бољег квалитета концептуализује као да има повећане физичке димензије (што је типично за метафоре за добро), па је оно што је „средње руке” очигледно лошије од оног што је „велике руке”. Једини фразеологизам са речју *середина* у којем је присутан донекле позитиван однос према објекту је *золотая середина*. Он се дефинише као „образ поведения, при котором избегают крайностей, рискованных решений” и представља калк латинске изреке *aurea mediocritas* која се везује за песника Хорација (СРФ 523).²⁵ Објашњење значења изрза које аутори дају засновано је на чињеници да постоје ситуације када је добро избегавати екстреме, и

²² Међу фразеологизмима је и израз *третьего разбора* (СФС: 239) који на исти начин концептуализује оцену објекта. Реч *разбор* у овом значењу застарела је и дефинише се као „сорт, качество”, а у (Станковић: 704) даје се ‘класа, врста’.

²³ Ни употреба деминутивних облика у забележеним варијантама фразеологизма није случајна.

²⁴ „Я могу за всех ответить: серединка на половинке живем, – сказал Сеня. – Скучновато живем, – добавила Валя”. Придев *скучный*, од којег је изведен прилог *скучновато*, дефинише се уз помоћ речи *унылый, невеселый, неинтересный*.

²⁵ Појам (*златина*) *середина* потиче, у ствари, из старогрчке филозофије, а у вези с њим Аристотел бележи: „Dakle, krepost je stanje s izborom, zapravo srednost u odnosu prema nama, a određena načelom, naime onim kojim bi je odredio razborit čovjek. Ona je srednost između obaju poroka, onoga prema suvišku i onoga prema manjku; a i zbog toga što poroci ili ne dostižu ili prema-

тада је позиција у средини корисна, па зато и позитивно оцењена, али и оне где је потребно истаћи се, тако да бити у средини тада углавном није добро. Ово се пре свега односи на оне сегменте људског живота у којима (о)средње није довољно успешно, поуздано, квалитетно: уметност, образовање, сфере у којима се захтева висока стручност итд.²⁶ Дакле, ни однос према *златној средини* није једнозначно позитиван.

Блискост значења негативне оцене и осредњости примећује се и у изразима у којима се комбинују негација и прилог са значењем позитивне оцене *хорошо*: *не то чтобы хорошо, не сказать / нельзя сказать что / чтобы хорошо*. У фразеолошким изразима, а неки су наведени и у оквиру синонимских низова, користи се негација уз речи које имају позитивну конотацију: у ССАл *не бог вест*²⁷ (или *не бог знает*) *какой, не фонтан, не ах*²⁸, *не ахти какой* и *не ахтительный*, а у БУС *не то чтобы ах*, и јасно је да се њима изражава негативна оцена. Фразеологизам *звезд с неба не хватает* (СФС 1987: 168) близак је овој групи због позитивне конотације коју носи реч *звезда*, а у изразу се користи негација. Истовремено је присутан и елемент концептуализације доброг као нечега што је високо, па особа која се квалификује тим изразом очигледно не поседује способности које су потребне да би га досегла²⁹.

Чланове синонимског низа фразеологизама са општим значењем „ничем особенным не выделяющийся, ничего собой не представляющий, ни плохой ни хороший; посредственный” (СФС 261) у који улазе изрази *ни то ни сѐ, ни рыба ни мясо*³⁰, *ни богу свечка ни черту кочерга, ни пава ни ворона, ни в городе Богдан ни в селе Селифан* осим семантике обједињује и структура: у конструкцији са јасно супротстављеним појмовима из различитих сфера³¹ оба се негирају.³² Ово понавља основни начин на који се и у речничким дефиницијама одређује осредње – налази се између замишљених полова у оквиру

„џију потребну мјеру и чувствима и дјелатностима, док крепост и налази и изабире средину” (ARISTOTEL 1988: 33).

²⁶ У Националном корпусу руског језика (НКРЯ) налазимо: „Есть такое понятие – „золотая середина”. Оно касается всего, от архитектуры до любви, и подразумевает почти идеальное состояние объекта, любое отклонение от которого *вызывает эстетическую или физическую дисгармонию*”; „Знаете, – сказал он, – поражаетесь тому, как за последний период во всех областях выпирает наверх *золотая середина, самодовольная посредственность*”; „Та самая *золотая середина*, которую люди искусства обливают *высокомерным презрением* как некий *унылый мещанский противовес* так называемому *крылатому вдохновению*”.

²⁷ Облик 3. л. једине презенте староруског глагола *вѣдѣти* „знати”.

²⁸ *Ах* је вишезначни узвик који може да се користи и за изражавање позитивног става о нечему (зидивљености, на пример), а у корену је речи и у наредним наведеним изразима.

²⁹ У СРФ налазимо објашњење: „о недалёком, малоспособном, бесталанном человеке” и „имеет *весьма средние способности*, ничем не выделяется”. О употреби прилога са значењем повишеног степена уз реч са кореном *сред-* в. ниже.

³⁰ Претпоставља се да је фразеологизам *ни рыба ни мясо* калк енглеског израза *neither fish, flesh, nor good red herring*, настало у 17. веку. Реч је о интернационализму присутном у многим словенским и западноевропским језицима (СРФ 508).

³¹ На пример, контрастирају се старе руске показне заменице за предмет удаљен од говорника (*то*) и онај који му је близу (*се*), риба и месо, божје и ђавоље итд.

³² Руски аутори сматрају да је значај за настајање неких од наведених фразеологизама имало и римовање компоненти (СРФ 131).

неког сегмента стварности који се може посматрати и као скала. Два пута употребљена негација доприноси такође да се цео израз перципира као исказивање негативне оцене.

Израз *ни шатко ни валко*, према А. И. Фјодорову (Федоров 2008), првобитно је гласио *и шатко и валко <и на сторону>*³³, а данашњи облик вероватно је добијен по моделу раније споменутих фразеологизама. Међутим, с обзиром на то да се изрека *живи ни шатко, ни валко, ни на сторону* налази у Даљевој збирци пословица (Даль 2000) у групи „Осторожность” ‘опрезност’, може се претпоставити да је њен смисао у савету да се не треба издвајати од других и истицати, што је концептуално приближава и осталим сликама осредњег – указује се на уклапање у фон и практичну невидљивост³⁴.

У списку израза датих у МАС уз реч *так* је и фразеологизам *так себе*, који је представљен и као синоним у ССАЛ. За њега се дају два значења, и оба се тичу оцене: „1. ни хорошо, ни плохо, неважно; 2. *ничего особенного* собой не представляющий, средний, не имеющий ярко выраженных качеств”. Сама реч *так*, између осталог, има и значење неодређености и за концептуализацију осредњег важни су подаци из дефиниције: „4. Употребляется как ответ на вопрос о чьем-л. состоянии или о характере цели, смысле и т. п. чьих-л. действий; означает: *ничего, ничего особенного*, о чем стоило бы говорить”. У БУС се за овај израз даје значење „*очень средне* или *даже ниже среднего*”. Употреба прилога са значењем појачаног интензитета не би била логична за особину која се лоцира на средини скале или која изражава неутралност према крајевима скале³⁵, али присуство конструкције *ниже среднего* даље у објашњењу јасно говори о томе да се оно што је *средне* налази у негативном спектру скале оцене.³⁶ Дакле, формулације које лексикографи дају за *так* и *так себе* у ситуацијама када квалификују нешто садрже податке о начину концептуализације осредњег: оно се ничим не истиче, нема упадљивих квалитета, односно није вредно спомињања. Сигнал да се ради о оцени која је ближе негативној појачава и дефинисање уз помоћ речи *ничего*, која се употребљава у оба случаја, и за *так*, и за *так себе*, и понавља се у конструкцији *ничего особенного*. Тако се преко унутрашње структуре уноси нијанса негирања егзистенције нечега: ако није вредно помена, може се потпуно занемарити и сматрати да не постоји. Ако не постоји – невидљиво је, што је супротно начину на који се концептуализује позитивна оцена. Закључак да се (о)средње налази ближе негативној оцени потврђује и могућност употребе конструкције *очень средне* у дефинисању значења анализираног израза.

5. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК. Човек је у свету који га окружује створио систем којим мери и пореди истоврсне елементе. Свака скала, стварна или имажинарна, има крајеве на којима су супротстављени ентитети, и средину, која

³³ Са аспекта семантике речи употребљених у овом фразеологизму логичнији је старији облик, пошто се оба прилога, *и шатко и валко*, односе на буквалну и метафоричну нестабилност нечега, што је најчешће негативна карактеристика. У раније наведеним фразеологизмима присутно је супротстављање појмова, што овде није случај.

³⁴ Слично је по смислу значењу израза *золотая середина*.

³⁵ Упоредиво би било са српским *јакко млака вода, на пример.

³⁶ В. и фусноту бр. 29.

у неким сферама живота (пре свега научној и техничкој) представља тачку равнотеже, односно неутралну позицију од које почиње мерење према крајевима. У језичком систему за изражавање оцене то није случај. Руски језик има речи *средний* и *посредственный*, као и њихове синониме који се користе за оцењивање, али њихова семантика, као ни семантика фразеологизама са истим значењем, не изражава неутралан вредносни однос према објекту који се помоћу њих квалификује, што је супротно очекивањима заснованим на унутрашњој форми наведених речи.

Очигледно да је материјал за проучавање осредњости у језику знатно сиромашнији и по квантитету, и по разноврсности у односу на средства која се користе за изражавање позитивне и негативне оцене. За разлику од ситуације на крајевима скале, где постоји велики број језичких јединица преко чије унутрашње форме се стиче увид у различите начине концептуализовања доброг и лошег, за концептуализацију осредњости користе се средства која се већ употребљавају за супротстављене половине³⁷. У највећем броју случајева она су идентична средствима за исказивање негативне оцене, али не користе се све могућности нити механизми које је језик обезбедио за њену вербализацију.

У унутрашњој форми речи за изражавање осредњости, као и оних употребљених за њено дефинисање у репрезентативним експланаторним реченицама, јасно се идентификује концептуална повезаност са неупадљивошћу и неистичањем, што сугерише да у језичко-културној заједници постоји став који тежи ка негативном поимању „неутралног” у односу на квалитет, односно оцену, јер се позитивно увек концептуализује преко кровне метафоре ДОБРО ЈЕ ВИДЉИВО.

Унутрашња форма речи које су чиниле корпус за истраживање показује да се за изражавање осредњости користи негација уз речи чији корен указује на повећане димензије – тежину/масу: *неважный* и висину: *невысокий по качеству*, а бележе се и други показатељи који говоре о томе да објекти који се квалификују као (о)средњи не треба да буду постављени на видљиву позицију, што се постиже употребом синонима типа *второстепенный* и *непервоклассный*. Неупадљивост оног што је осредње изражава се и уз помоћ префикса *не-* и корена са семантиком перцепције, когнитивне обраде информација и вербализације, као што је случај у речима *непримечательный* и *неприметный*³⁸. За разлику од позитивне оцене, у чијој концептуализацији се идентификују различити начини промоције (повећања видљивости)

³⁷ У раду (СТЕФАНОВИЋ, предато за објављивање) констатује се секундарност средстава за изражавање негативне оцене у односу на позитивну, јер се у највећем броју случајева користи негација уз разноврсне начине на које се она исказује.

³⁸ Наведени придеви, заједно са *средний* и *посредственный*, чланови су синонимског низа за доминанту *обыкновенный* у ССБаб. Исто се односи и на облике (*не*)*заметный* и (*не*)*замечательный*. Глаголи *заметить* и *замечать* видски су парови, а прво значење глагола *заметить* је „воспринять зрением, увидеть; приметить”. Друго значење је „обратив внимание, отметив в уме какие-л. признаки, запомнить”, а четврто „сделать замечание (в 1 знач.), сказать”. Овако набројана значења јасно описују процес перцепције, когнитивне обраде и вербализације: нешто се разликује од фона, због чега се запази, запамти и касније постаје предмет разговора а, уколико је вредно, промовише се у друштву. Исти кораци идентификовани су и у раније спроведеним истраживањима која се баве речима за изражавање позитивне оцене.

овако квалификованих објеката у друштву, за осредњост се користе изрази *не заслуживающий внимания* и *не ах*. Још један начин који повезује осредњост са негацијом оног што се сматра добрим је употреба одричне речце уз речи са позитивном конотацијом (*не бог вестъ/знает какой; не фонтан*).

Речи *рядовой, заурядный* и *обычный, обыкновенный* најчешће су коришћене у синонимским низовима и речничким чланцима у којима се дефинишу речи повезане са осредњошћу. Корен *ряд-* у првом наведеном пару придева указује на неиступање објеката из реда истоветних на било који начин – ни визуелно (димензијама), ни постављањем на посебно место, ни релевантношћу у друштву: о њима се не говори, па се и не наводе као узор. Придеви *обычный* и *обыкновенный* имају корен **уук-* (ФАСМЕР 1: 368; 3: 112) и њихова семантика везује се за оно што је обично, свакодневно, што не изазива посебну пажњу, на шта су се сви навикли. По овом начину концептуализације *осредње* се директно контрастира са *одличним* као елементом система (позитивне) оцене у руском језику. У когнитивносемантичком истраживању речи *отличный* (Стефанович 2023)³⁹ показано је да се позитивна оцена непосредно повезује са изузетношћу и издвајањем од фона преко облика са *необык-/необыч-* у корену, на шта указују и синоними *несходный, несхожий, непохожий, не такой, как другие* и речи које садрже префикс *раз-/роз-*: *различный, розный, съ примѣтами разности*. Лексичко значење облика *иной, другого вида, отличающийся от кого-, чего-л.* и *особенный* такође указује на разликовање од других сличних објеката (Стефанович 2023: 42–43). Дакле, *(о)средње* припада фону, а *одлично* се из њега издваја и тако иде у први план.

Осим тога што се *осредње* као оцена изражава средствима фактички супротстављеним по форми и значењу онима за обележавање позитивног, па су тако слична или иста са некима којима се означава негативно, сведочанство о блискости *осредњег* и негативног у руској ЈСС налазимо и у синонимским низовима, где се и за доминанту *плохой*, и за доминанту *посредственный* у ССАл даје синоним *так себе*. У ССБаб за доминанту *посредственный* налазимо синоним *неважный*, који је наведен у ССАл као синоним за *плохой*. Дакле, и овим се потврђује да се центар скале оцене, за који би се претпостављало да је у средини, када би се језичка и научна слика света подударале, налази у зони позитивне оцене. Додатни сигнал блискости *осредњег* и лошег представља могућност употребе прилога *очень* и *весьма* уз придев *средний*, што не би било могуће да се он перципира као заиста неутралан.

Доминантно негативан однос према објектима који се оцењују као *(о)средњи* резултат је природног човековог односа према ономе што је у позадини – занемарује се, није од посебног интереса, безначајно је јер је безлично. Оно што одговара очекиваној норми („златна средина”) општеприхватљиво је и стога генерално незанимљиво. Н. Д. Арутјунова (Арутюнова 1987: 6) поље нормативности повезује са концептима свакодневног, обичног, предвидивог, монотоног итд. Она указује на то да човек, посматрајући свет око себе, најпре примећује оно што је аномалија, јер се она увек по нечему разликује од

³⁹ О српском придеву *одличан* в. STEFANOVIĆ (2023).

окурења. О оном што није учљиво тешко је и говорити, те стога не чуди што је мало језичког материјала повезано са концептом осредњег:

„Сама норма, соответствующая срединной части градационной шкалы, имеет слабый выход в семантику. Ей соответствуют такие прилагательные, как *обычный, средний, нормальный, стандартный*, употребляющиеся безотносительно к параметру и позиции наблюдателя [...] Сфокусированность сообщений на отклонениях от нормы и стереотипа жизни ведет к тому, что значения, соответствующие флангам градационной шкалы, богато представлены в языке, а срединная часть – бедно. Концы шкал в области параметрических значений лексически разветвлены и изменчивы” (Арутюнова 1987: 9–10).

И Р. Драгићевић, пишући о лакунама у српском језику, учава непостојање лексема за исказивање средњег степена особине и долази до закључка који потврђује и овде анализирани материјал: „На питање зашто нема ових лексема, један од могућих одговара гласи да се у лексичком систему идентификују само маркирана својства” (2013: 138).

Када се ради о систему оцене, јасно је да се за означавање осредњости користе практично исти механизми које језички систем примењује за изражавање негативне оцене. Позиционирање (о)средњег на скали оцене је непрецизно са аспекта научног погледа на свет, али то је очекивано, јер ЈСС одражава тачку гледишта просечног говорника у уобичајеном животном окружењу. Анализирани материјал показао је да се средње често не супротставља „само” добром, већ *одличном*. Томе је допринела и амбигвитетна позиција *доброї* које је истовремено и норма (оно што је очекивано; условно – нула на скали), и циљ којем се тежи (на позитивном крају скале оцене). (О)средње, према томе, заузима шири спектар у односу на „нулу” – ниже је од *одличної*, па зато може у неким ситуацијама бити у зони *доброї* или прихватљивог, као што је, на пример, случај са односом према *злайној средини*, а у неким је ближе негативном крају⁴⁰.

С обзиром на то да у корпусу доминирају начини изражавања става према осредњости који су заједнички са показивањем негативног односа, али да се не користе средства која би указивала на изразито оштар став према осредњем⁴¹, закључујемо да се и у језичко-културној заједници осредње углавном прихвата као задовољавајући минимум. Стога није ни било потребе стварати посебно изражајна средства за његово обележавање, као што је то случај када је реч о позитивној или негативној граници на скали оцене⁴², већ се, према потреби и конкретној ситуацији, употребљавају већ постојећа.

⁴⁰ Ово је, на пример, очигледно у петочланом систему школске оцене, какав је у Русији и Србији: „само” *добро* (у српском је то оцена 3) недовољно је за похвалу – треба бити *одличан* (оцена 5), или барем *врло добар* (4). У Русији је оцена 3 – *удовлетворительно* ‘задовољавајуће’, 4 – *хорошо* ‘добро’ и 5 – *отлично* ‘одлично’.

⁴¹ То би резултирало употребом синонима са кореном у којем би била представљена семантика вербалне, физичке или физиолошке реакције, као што је случај за синонимима за негативну оцену (в. Стефановић, предато за објављивање).

⁴² Речено би се могло односити и на друге ситуације када постоји потреба да се границе недвосмислено и јасно означе.

ИЗВОРИ

- БУС: В. В. Морковкин, Г. Ф. Богачева, Н. М. Луцкая. *Большой универсальный словарь русского языка*. Москва: Словари XXI века, 2017.
<<https://gramota.ru/poisk?query=%D1%82%D0%B0%D0%BA%20%D1%81%D0%B5%-D0%B1%D0%B5&mode=all>> 30.10.2024.
- ДАЛЬ: *Толковый словарь живого великорусского языка* В. И. Даля (под ред. [и с предисл.] проф. И. А. Бодуэна-де-Куртенэ), 1–4. Санкт-Петербург; Москва: Т-во М. О. Вольф, 1903–1911
<<http://slovari.ru>> 29.10.2024.
- ДАЛЬ: В. И. Даль. *Пословицы и поговорки русского народа*. Москва: Эксмо, 2000.
< https://book2you.net/wp-content/uploads/2023/12/dal_v_posloviciy_i_pogovorki_ru.a6.pdf?ysclid=mdr83umefz260288014> 29.10.2024.
- МАС: *Словарь русского языка в четырех томах* (гл. ред. А. П. Евгеньева). Москва: Русский язык, 1985–1988.
- НКРЯ: *Национальный корпус русского языка* <<https://ruscorp.org.ru/>> 6.10.2024.
- ОЖЕГОВ: С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. *Толковый словарь русского языка*.
<<https://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=244>> 30.10.2024.
- СРФ: А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова. *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник* (под ред. В. М. Мокиенко). Санкт-Петербург: Фолио-Пресс, 1998.
- ССАл: З. Е. Александрова. *Словарь синонимов русского языка: Практический справочник, ок. 11000 синонимических рядов*. Москва: Русский язык, 2001.
- ССБаб: *Словарь синонимов русского языка* (под общей ред. Л. Г. Бабенко). Москва: Астрель, 2011.
- СТАНКОВИЋ: *Руско-српски речник* (ред. Б. Станковић). Москва: Русский язык; Нови Сад: Матица српска, Будућност, 1998.
- СФС: В. П. Жуков, М. И. Сидоренко, В. Т. Шклярков. *Словарь фразеологических синонимов русского языка* (под ред. В. П. Жукова). Москва: Русский язык, 1987.
- ФАСМЕР: М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка в четырех томах*. Пер. с нем. и дополн. О. Н. Трубачева. Москва: Прогресс, 1986–1987.
- ФЕДОРОВ: А. И. Фёдоров. *Фразеологический словарь русского литературного языка: ок. 13000 фразеологических единиц*. Москва: Астрель; АСТ, 2008.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АПРЕСЯН, Ю. Д. *Избранные труды. Лексическая семантика (синонимические средства языка)*. Т. 1. Москва: Языки русской культуры. Вост. лит. РАН, 1995а.
- АПРЕСЯН, Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания* 1 (1995б): 37–67.
- АРУТЮНОВА, Н. Д. Аномалии и язык (К проблеме языковой «картины мира»). *Вопросы языкознания* 3 (1987): 3–19.
- БАРТМИЊСКИ, Жежи. *Језик – слика – свейћ*. Београд: SlovoSlavia, 2011.
- ВОЛЬФ, Е. М. *Функциональная семантика оценки*. Москва: Едиториал УРСС, 2002.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. О лексици која недостаје и начину попуњавања лексичких празнина у српском језику. *Семинар српског језика, књижевности и културе*, предавања 2. Београд: Међународни славистички центар на Филолошком факултету, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2013, 135–143.
- ЗАЛИЗНЯК А. А. *Многозначность в языке и способы ее представления*. Москва: Языки славянских культур, 2006.
- ПОТЕБНЯ А. А. *Мысль и язык*. Киев: СИНТО, 1993.
- СТЕФАНОВИЋ, Марија. (предато за објављивање) О средствима за изражавања негативне оцене и мотивацији за речи којима се она исказује у руском и српском језику (на материјалу синонимских низова).
- СТЕФАНОВИЋ, Марија. *У лавиринту речи. Оледи из руске и српске којнићивне семантике*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2022.

СТЕФАНОВИЧ, М. Я. Внутренняя форма слова и концептуализация положительной оценки: синонимический ряд с доминантой *отличный*. Т. В. Симашко (отв. ред.). *Проблемы концептуализации действительности и моделирования языковой картины мира*. Вып. 11. Киров: Изд-во МЦИТО, 2023б, 37–46.

*

ARISTOTEL. *Nikomahova etika*. Zagreb: Globus, 1988.

STEFANOVIĆ, Marija. O konceptualizaciji pojēcia *odličan* w języku serbskim: analiza sinonimii i budowy wewnętrznej wyrazu. *Conversatoria Linguistica* 15 (2023a): 99–111.

Мария Стефанович
Драгана Попович

О СРЕДНЕМ В СИСТЕМЕ ОЦЕНКИ: КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СЛОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ПОСРЕДСТВЕННОСТЬ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В статье проводится анализ слов и выражений, которые в современном русском языке употребляются для оценки объектов, находящихся между противоположными краями оценочной шкалы. В рамках исследования применяется метод, включающий анализ значений и внутренней формы основных слов, выражающих посредственность, и их синонимов, а также анализ фразеологических единиц. Семантика слов *средний* и *посредственный*, их синонимов и фразеологизмов со значением оценки не выражает нейтральное отношение к оцениваемому объекту вопреки ожиданиям, основанным на научной картине мира. Внутренняя форма проанализированных слов указывает на их концептуальную связь с незаметностью и неброскостью. Это значит, что лингвокультурная общность тяготеет к отрицательному пониманию «нейтрального» качества или «нейтральной» оценки чего-нибудь, так как положительное всегда воспринимается через понятийную метафору: хорошее – видимое. Среднее (посредственное) противопоставляется не только хорошему, но и отличному: *среднее* (посредственное) является фоном, а *отличное* выделяется и выходит на первый план. Соответственно, можно говорить о близости среднего и отрицательного в русской языковой картине мира. Это подтверждают и одинаковые средства их выражения. С другой стороны, *среднее* может быть в зоне хорошего или приемлемого, как в случае золотой середины. Итак, результаты анализа показывают, что средств для выражения посредственности в русском языке намного меньше, чем средств, выражающих положительную или отрицательную оценку, на основании чего можно сделать следующий вывод: в русской языковой картине мира среднее (посредственное) воспринимается как приемлемый минимум, поэтому нет необходимости в специальных средствах выражения, а преимущественно употребляются уже существующие, в соответствии с конкретной ситуацией.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
mstefanovic@ff.uns.ac.rs
dragana.popovic@ff.uns.ac.rs

(Примљено: 1. септембра 2025;
прихваћено 4. новембра 2025)